

Lutka ima srce in dušo

Nataša Beganović Jug, diplomirana vzgojiteljica, Osnovna šola
Janka Kersnika Brdo, VVE Medo; OE Prevoje

Otrok lutki verjame bolj kot odraslemu, čeprav lutka oživi šele, ko jo odrasla oseba animira z gibom in glasom. Oživiljena lutka ima dušo, življenje, v katerega otrok brezpogojno verjame. V vsakdanjem življenju ni predmeta, ki ga ne bi bilo mogoče oživiti s pogledom ali gibom. Ne samo predmeti, tudi naše roke, noge in drugi deli telesa lahko postanejo lutka ...

Kaj je lutka?

Lutka ima posebno magično moč. Ona zmore vse, kar si želijo otroci: lahko postane roža ali žival. Oživi pa le v roki lutkarja, ki je lahko otrok ali odrasla oseba. Za oživitev lutke je potrebna le skromna gesta, ki lutko iz navadne igrافة spremeni v čarobno bitje. Lutka namreč že dolgo ni več le sredstvo za pripravo predstav in motivacijo pri pouku, vedno bolj postaja magična moč v rokah učitelja in spodbuja kognitivni, socialni in čustveni razvoj. Čeprav je vsak predmet okoli nas mogoče oživiti in mu s tem dodeliti nov, simbolični pomen, so pri tem posebno pomembne lutke, ki jih otroci izdelajo sami (Korošec 2002).

Lutka združuje skoraj vse discipline, pomembne za otrokov razvoj, kot so zaznava, razumevanje, gibanje, govor, sodelovanje z okoljem. Otrokovo izražanje z lutko je njegov način sporočanja osebnega mnenja o okolju, ki ga obdaja. Z lutko odkriva parabolične igre in bogastvo metaforičnega mišljenja in izražanja. Lutka prav tako vzbuja otrokovo domišljijo in ustvarjalnost, dva najpomembnejšega elementa za nadaljnji razvoj.

Čarobna moč lutke

Skozi lutko vzpostavljamo komunikacijo, ki je manj »ogrožajoča« od običajne komunikacije »iz oči v oči«. Pri tem lutka postane ščit, pomočnik, posrednik in s tem dobi posebno moč pri neverbalnih oblikah komunikacije. To je izjemnega pomena pri otrocih, nevesčih verbalne komunikacije (Majaron 2006b).

Lutka zna peti, si izmišljati nove besede in izraze, zna povedati zgodbo, zna govoriti v narečju, angleško, rada sprašuje, je radovedna, zabavna, zna priskočiti na pomoč, biti nežna, z lahkoto popravi vse napake in se znajde v vsaki situaciji ...

Lutka ima v otrokovih očeh torej neverjetno moč. Lahko je vesela, žalostna, nagajiva, nespametna, lahko se zmoti, pa ji nihče ne zameri. Ob igri z lutko otrok zadovoljuje svoje osnovne potrebe po svobodi, zabavi, moči ... Ob njej se vsestransko razvija in gradi pozitivno samopodobo.

Lutka je lahko tudi terapevtsko sredstvo, saj se preko nje lahko sproščajo razni strahovi in jeza ter se rešujejo duševne napetosti.

Vloga lutke v vrtcu

Zmotno je prepričanje, da le vrhunsko izdelane lutke lahko prepričajo otroka. Prvotni namen lutkovnih dejavnosti je prispevati k dobremu vzdušju v skupini, spodbujanje ustvarjalnosti in komunikacije ter zagotavljati celostni razvoj otroka na sproščen in prijeten način. Z vidika umetnosti in izobraževanja so lutke večplastne: v sebi združujejo likovno, literarno, glasbeno in gibalno področje. Otroci se pri lutkovnih predstavah navajajo tudi na disciplino. Z delom v skupini dobijo občutek pripadnosti, pomembnosti. Z lutkami lahko povezujemo vsa področja kurikulumu.

Lutke kot sredstvo za doseganje ciljev:

- Spodbujanje kreativnega izražanja.
- Stimuliranje in povečanje domišljije.
- Razvijanje spontanega izražanja.
- Izboljšanje govora in izgovorjave.
- Razvijanje spretnosti pisanja in gladkega branja.
- Pridobivanje občutka za vrednotenje literature.
- Medsebojno usklajevanje in razvijanje občutka za čas in prostor.

- Spodbujanje otrokovega občutka lastne vrednosti.
  - Razvijanje samozaupanja in doseganje osebnega zadovoljstva.
  - Sproščanje strahov, agresije, frustracij na sprejemljiv način.
  - Razvijanje socialno-interakcijskih spretnosti.
  - Pridobivanje sposobnosti za reševanje problemov.
  - Izboljšanje fine motorike.
  - Opazovanje sveta z vsemi čutili; zapomniti si opazovano, nato pa obdelati in oživeti z lutkami.
  - Vrednotenje dela.
- (Korošec 2006a)

Metode dela z lutko:

- Spontana igra z lutko (Puppet Playing)
  - Priprava prizorov z lutko (Puppetizing)
  - Pripovedovanje z lutko (Puppettelling)
  - Pogovarjanje skozi lutko (Puppetalking)
  - Učenje in poučevanje z lutko (Puppeteaching)
  - Izdelava lutke (Puppetmaking)
- (Korošec 2006a)

Načini uporabe lutke:

- Lutka kot ljubljeneц skupine,
  - lutka kot pomoč pri razumevanju in raziskovanju določene vsebine kurikulumu,
  - lutka pri projektnem delu,
  - lutka kot motivacijsko sredstvo, izražanje čustev,
  - doživljanje sveta ob lutki,
  - od spontane igre do gledališča.
- (Korošec 2010)

Pri uporabi lutke je pomembno, da si vzamemo čas, da ne hitimo, prisluhnemo otroku, kaj nam sporoča skozi igro, in ga ne prekinjamo. Vzgojitelj mora verjeti v moč lutke.

Otrok in lutka

Otrokovo vero v lutko lahko primerjamo z animizmom, kjer ima vsak predmet svojo dušo. Tudi igrača ima dušo v otrokovi domišljiji. Morda je to razlog, da lutke otroke tako očarajo. Otrok lažje vzpostavi kontakt z lutko kot z vzgojiteljico, včasih celo s starši. Lutka mu olajša negotovost pri vzpostavljanju komunikacije. Lutka postane posrednik med otrokom in okoljem, pri čemer komunikacija poteka dvosmerno: odrasla oseba z lutko naslavlja otroka, otrok pa skozi lutko izraža svoje mnenje.

Lutke so lahko zelo enostavne. Najpreprostejše so kar naši prsti, roke, stopala, ki jim lahko narišemo obraze, jih oblečemo v obleke. Napravimo jih lahko iz nogavic, rokavic, škarnicljav ... Vse te preproste lutke imajo cilj obvladovati motoriko, vzpostavljajo pa tudi neposredni dotik, ki je poleg pogleda najmočnejši komunikacijski znak (nekateri se ga sramujejo, drugih je strah). Z animacijo tovrstnih lutk postane dotik del zaznave, pri otroku se razvijajo občutljivost in dojemljivost ter občutek za gibalno sporočanje.

Vrste lutk

Lutke na palici

Lutka na palici je vsak predmet, vsaka figura, ki jo nataknejo na lesen količek oziroma palico in jo s pomočjo te palice, vodila premikamo (Varl 1995a). Pravimo, da lutko animiramo. Lutkarji širom po svetu dandanes ta tip lutke pogosto uporabljajo. Tehnološko je dokaj preprosta.

Različne lutke na palici:

- lutke na palici brez dodatnih vodil – kuharica;
- lutke na palici z živo roko – malo zahtevnejše;
- lutke na palici z vodili – javajke;
- lutke na dveh palicah, večinoma uprizarjajo živali.

Lutke na nitkah (marionete)

To so celovite lutke, ki so vodene od zgoraj s pomočjo daljših in krajših nitk. Nosilne nitke držijo teže lutke, z igralnimi nitkami pa animiramo glavo in okončine. Vodilo je lahko palica ali križ (Miličinski 1985). Imajo lahko vse okončine in sklepe, znajo plesati, hoditi, skakati, leteti ...

Vodimo jih od zgoraj navzdol, tako da visijo v zraku in se pri hoji le rahlo dotikajo tal. Ko jih spustimo na tla, se sesedejo v smešno, nekontrolirano, zlomljeno telo (Varl 1995b). Tehnično so najzahtevnejše od vseh lutk. Nitke za vodenje marionete lahko nadomesti ena iz glave usmerjena vodilna žica, ob kateri sta še dve nitki, ki sta vodili za roke. Pri takih lutkah noge niso nujne, nadomesti jih lahko obleka.

Mimične lutke

To so lutke, ki s poudarjenim gibanjem čeljusti spominjajo na odpiranje ust pri človeku ali odpiranje in zapiranje gobčka pri živalih. Z odpiranjem ust ali gobčka poudarjamo karakter ali značilnosti lika. Mimično lutko dobimo, če si nataknemo rokavico z enim prstom. Roko obrnemo tako, da je del s štirimi prsti zgoraj, palec spodaj. Ta položaj predstavlja lutkino glavo z usti, ki jih odpiramo in zapiramo. V vrtcu za izdelavo mimičnih lutk najpogosteje uporabljamo nogavice.

Ročne lutke

Ročna lutka je tista, ki si jo nataknemo na roko, natančneje na dlan. Animiramo jo s premikanjem prstov, dlani ali cele roke, medtem ko smo skriti za lutkovni oder ali paravan. Med vsemi lutkami so prav te najbolj živahne na odru. Naša dlan je točno v njenem težišču, zato lahko hitro vplivamo na njene kretnje in premikanje. Sestavljena je iz glave in trupa. Trup je pri tem izdelan kot lutkin kostum. Osnova ročne lutke je človeška roka (Varl 1997a). Ročne lutke so v vrtcu zelo dobrodošle, saj so ene redkih, ki so sposobne prijemati stvari: otroka pobožati, ga prijeti za prst, od njega nekaj sprejeti ... Odlične so torej za

motivacijo otrok! Za otroke je animacija ročnih lutk zahtevna. Otrok jo zaradi drže roke težko drži visoko, kmalu se utruji in lutka zleze iz vidnega polja gledalca. Lutka zato ne sme biti večja od otrokove roke!

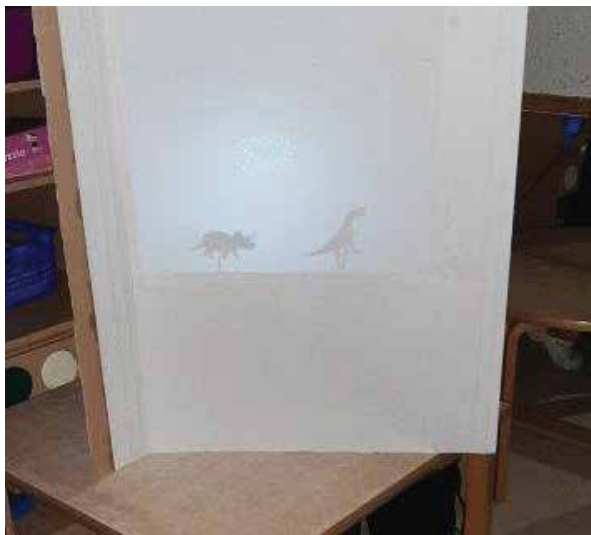
Ploske lutke

Ploske lutke so pomembne za razvoj otrokove likovne občutljivosti in orientacije v prostoru. Otrok motiv najprej nariše ali naslika na podlago, pri čemer ustvarja v dveh dimenzijah, v širino in dolžino (Majaron 2015). Nato motiv izreže in mu doda vodilo. Pri prenosu risbe v gibanje otrok spoznava pojme spredaj-zadaj. Ploska lutka je predhodnica senčne lutke. Je preprosta za izdelavo (karton, vodilo) in je navadno porisana samo z ene strani.

Senčne lutke

Igra senc je lahko zanimiva motivacija. Senčno gledališče lahko ustvarjamo na različne načine: kot izvor svetlobe lahko uporabimo svečo, grafoskop, svetilko, sončno svetlobo. Projekcijo usmerimo na prosojno tkanino (prt, rjuho, platno). S senčnimi lutkami vzbudimo in dopolnimo domišljijo pri najmlajših (Varl 1997b). Lutkin obris na platnu ustvari posebno čarobnost. Senčne lutke so ploske, dvodimenzionalne. Lahko so temne (kartonaste), tako da je njihova senca črna, ali barvne (porisana folija ali celofan s tusem). V vrtcu se lahko igramo igre s sencami: igra senc s celim telesom, projiciranje otrokove glave s strani (sence obraznih profilov). Otroci ugotavljajo, prepoznajo profile obrazov svojih prijateljev.

Prstne lutke

Prstne lutke so različica malih ročnih lutk. V trenutku, ko na naše prste nataknemo glavice, si narišemo nekaj na prst, naši prsti postanejo lutke. Prstno gledališče lahko otrok pospravi v žep, tako da lahko kadarkoli in kjerkoli odigra predstavo.

Telesne lutke

Telesna lutka je lutka, narejena v velikosti otroka, ki je lahko kombinirana s tkanino ali s starimi oblačili. Otrok si jo obesi okrog vratu, njene noge in roke pa so pripete na otrokove noge in roke. Ker jo nosi pred telesom, taka lutka predstavlja nekakšen ščit, za katerega se lahko varno skrije. Gibanje lutke je odvisno od gibanja otrokovega telesa, s čimer ga spodbuja k eksperimentiranju, razvijanju neverbalne komunikacije (Korošec 2002). Obilo zabave omogočajo lutke na kolenu, stopalu, komolcih, na trebuhu ... Krepile bodo občutek za ravnotežje in posebne obrate za premike v kolenih, komolcih, bokih ... Če se poraja vprašanje, ali je sporno risanje s flomastri po telesu, kljub temu, da so flomastri vodotopni in se spirajo z vodo, morda ne bi bilo slabo povprašati starše o njihovem mnenju, da se te stvari dorečejo že na začetku šolskega leta.

Predmeti in igrače

Vsakdanje predmete, kot so igrače, kamni, embalaža, čevlji itd. lahko uporabimo v zabavnih dialogih. Pri animaciji predmetov moramo biti pozorni, da pozornosti ne prevzame roka, ki animira. Pripovedovanje zgodbe prepustimo predmetu samemu. Igračam, predmetom lahko dodajamo obraze, jih oblečemo, obujemo ali pa pustimo takšne, kot so (Golub 2003).

Kamišibaj gledališče

Z otroki v vrtcu se zabavamo tudi s kamišibaj gledališčem. To je edinstvena oblika pripovedovanja zgodb ob slikah. Slike (ilustracije) so vložene v lesen oder, imenovan butaj. Pripovedovalec (kamišibajkar) ob pripovedovanju menja slike, ki prikazujejo dogajanje v zgodbi. Starejši otroci lahko sami ilustrirajo zgodbo. Kamišibaj lahko izdelate tudi sami (večja škatla). Uporablja se lahko tudi kot manjše gledališče z lutkami.

Naši lanskoletni cilji

V lanskem letu sem si zadala cilj, da otrokom predstavim vse vrste lutk in da z lutkami bogatim vsakodnevne dejavnosti v vrtcu. V času, ki ga preživljamo sedaj, so nam lutke v pomoč za izboljšanje razpoloženja, lažje lahko pozabimo na negativne dogodke okoli nas. Vsakemu otroku sva s kolegico za rojstni dan uprizorili lutkovno predstavo. Tema tiko in vrste lutk si je izbral vsak sam.

Pustimo otrokom, da lutke izdelajo sami

V vseh mojih letih dela kot vzgojiteljica sem pri delu z lutko ob vseh različnih dejavnostih od otrok prejela le pozitivne odzive. Še več kot to! Uresničila sem marsikateri cilj. Z lutko sem učila deklico slovenskega jezika, izboljšala klimo v skupini, razvijala govorne sposobnosti otrok, učila angleški jezik, rešila marsikateri problem ... Občutek, ki ga doživiš, ko vidiš sproščene, nasmejane otroke, obdane z lutkami, je preprosto čudovit. Lutkovni kotički so v naši igralnici večinoma prisotni. Lutka vzgojitelju prinese veliko tudi njemu samemu. Otroci ga spoznajo v drugačni luči, prav tako pa tudi vzgojitelj lažje razume otroke, vzpostavi kontakt in razvija svojo kreativnost. Nisem še spoznala otroka, ki ga lutka ne bi nasmejela, se mu prikupila, da ji ne bi bil naklonjen.

Kot vzgojiteljica se nagibam, da otroci ustvarjajo svobodno, v njihova likovna dela ne posegam. Izdelava nekaterih vrst lutk pa je vendarle zelo zahtevna. Ker otroci za izdelavo takšnih lutk še niso dovolj motorično spretni in jih ne morejo izdelati samostojno, se v delo vmešajo vzgojiteljice, ki namesto otroka izdelajo večino lutke. Vendar pa otroku takšen izdelek ni tako pomemben, kot če bi ga izdelal sam.

Najbolj preprosta lutka iz kartona, ki jo bo otrok narisal in sam izrezal, bo v otrokovih očeh veliko bolj čarobna kot lično izdelana lutka izpod rok vzgojiteljice. Prepustite otrokom prosto pot pri ustvarjanju. Naj otrok ustvari lutko po svojih zmožnostih in domišljiji. Ob lutkovnih predstavah otrok se moramo zavedati, da ne vzgajamo bodočih igralcev, sama izvedba predstave ni pomembna. Pomembno je otrokovo domišljjsko bogatenje. Ravno ustvarjalnost in domišljija bosta namreč otroku največja dota za nadaljnji razvoj.

Literatura

- Golub, Z. (2003): *Šolsko lutkovno gledališče z zbirko lutkovnih igr.* Nova Gorica: Educa.
- Korošec, H. (2002): Neverbalna komunikacija in lutka. V: Korošec, H., Majaron, E. *Lutka iz vrtca v šolo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Korošec, H. (2010): Gledališko-lutkovno ustvarjanje: izmenjava idej med vzgojiteljem in otrokom. V: Devjak, T.: *Pedagoški koncept Reggio Emilia in kurikulum za vrtce: podobnosti v različnosti*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Majaron, E. (2006): Možnost lutke pri doseganju kurikularnih ciljev v osnovni šoli. *Vzgoja in izobraževanje*.
- Majaron, E. (2002): Lutka naša vsakodnevna pomočnica. V: Korošec, H., Majaron, E.: *Lutka iz vrtca v šolo*. Ljubljana: pedagoška fakulteta.
- Majaron, E. (2015): *Lutka – idealna povezava didaktičnih smotrov*. Interno študijsko gradivo.
- Majaron, E. (2006): Čarobna moč lutke. V: Borota, B., Geršak, V., Korošec, H., Majaron, E.: *Otrok v svetu glasbe, plesa, lutk*. Koper: Pedagoška fakulteta.
- Miličinski, J. (1985): *Lutkovna igrice*. Ljubljana: Založba Slovenije.
- Varl, B. (1995a): *Moje lutke 1: Lutke na palici*. Šentilj: Aristej.
- Varl, B. (1995b): *Moje lutke 2: Lutke na nitkah*. Šentilj: Aristej.
- Varl, B. (1997a): *Moje lutke 3: Ročne lutke*. Šentilj: Aristej.
- Varl, B. (1997b): *Moje lutke 4: Ploske lutke*. Šentilj: Aristej.
- Varl, B. (1997c): *Moje lutke 5: Mimične lutke*. Šentilj: Aristej.